

LA GEOGRAFIA IMPOSSIBLE DE RAMON LLULL

JOAN SANTANACH

Ramon Llull va ser un viatger incansable. Les notícies que en tenim sovint ens el mostren recorrent camins, planificant estades o bé navegant per la Mediterrània. Malgrat tot, no ens consta que gaudís del fet de viatjar. Als seus textos no ens parla de l'efecte que li produïen els llocs on sojornava: amb prou feines esmenta les ciutats on va fer estada —mal que de vegades s'hi estigués mesos sencers, o fins i tot anys—, i tampoc no fa referència a la gent que hi trobava o amb què viatjava. Les impressions personals, de la naturalesa que siguin, són pràcticament absents de les pàgines que va escriure. Llevat, és clar, que fossin útils per a la finalitat que l'impel·lia a escriure.

Com és prou sabut, vers el 1263, quan va arribar a la trentena, Ramon Llull va dur a terme un canvi de vida radical. Va abandonar la seva existència anterior, familiar i confortable, i va emprendre una missió espiritual i intel·lectual a la qual va sotmetre, a partir d'aleshores, totes les seves activitats. Els seus estudis, les seves lliçons, els seus llibres i, és clar, els seus viatges, responien abans que res al que ell mateix anomena «el fet de Ramon». Que no és altra cosa que una dedicació constant i sostinguda, que va mantenir inalterada fins al final dels seus dies, cinquanta anys més tard, per aconseguir que el conjunt de la humanitat reconegués la veritat dels ensenyaments del cristianisme i els assumís amb totes les seves conseqüències.

No sabem gaires coses de la biografia de Llull prèvia a la seva «conversió a la penitència». Ell mateix explica que era casat, amb fills, i que tenia responsabilitats a la cort de l'infant Jaume de Mallorca. Podria ser que, com a cortesà, hagués acompanyat el príncep en algun dels seus desplaçaments. No ho

sabem del cert. La primera sortida seva de què tenim constància és posterior, quan va decidir anar en pelegrinatge a Santa Maria de Rocamadour, a Occitània, i d'aquí a Santiago de Compostel·la.

De tornada, tenia previst anar-se'n a París, per formar-se a la Universitat —hi havia els estudis de teologia més importants de tota la cristiandat—, però Ramon de Penyafort, exgeneral dels dominicans i futur sant, amb el qual es va entrevistar a Barcelona, li va recomanar que tornés a Mallorca. Potser el va veure massa exaltat en la seva decisió de procurar per l'ànima dels infidels, o potser, com de vegades s'ha apuntat, a l'illa encara funcionava una antiga escola dominicana per a missioners. El cas és que Llull va tornar-se'n a Mallorca i s'hi va quedar durant nou anys —cosa que, evidentment, no exclou alguna sortida que no coneguem—, estudiant, aprenent l'àrab i, així mateix, escrivint les primeres obres.

Hi va restar fins que Jaume de Mallorca, el 1276, el va cridar a Montpeller, que també formava part dels seus dominis, per tal d'examinar els llibres que havia escrit. Llull segurament li va mostrar l'immens *Llibre de contemplació*. També li degué parlar de la seva Art, el sistema d'argumentació que havia concebut feia ben poc, amb el qual estava convençut que podria demostrar les veritats de la fe i posar en evidència els errors i les falsedats dels no cristians. El nostre home degué convèncer el monarca, que feia ben poc que havia accedit al tron, perquè poc després li va subvencionar la fundació del monestir de Miramar, per a la formació de missioners.

Llull es va servir sovint de la ciutat de Montpeller com a base d'operacions per a les seves activitats i

viatges de més volada. Hi era el 1283, quan enllestia el *Blaquerna*. El primer viatge que ens consta que va fer fora dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó va ser a Roma, l'any 1287. Volia donar a conèixer al papa la troballa de l'Art. En arribar-hi, però, va resultar que Honori IV acabava de morir i, davant la impossibilitat d'entendre's amb els cardenals que, enmig d'un episodi de pesta, pugnaven per la seva successió, va dirigir-se a París.

A la Universitat, va llegir-hi un comentari de l'Art, amb l'esperança d'evidenciar-ne la utilitat. No se'n va sortir. El seu projecte, massa divergent de l'escolàstica que dominava llavors la vida universitària, no va ser ben acollit ni comprès. Mentre s'esforçava per fer-se escoltar, però, va escriure una nova novel·la, encara més original que l'anterior: el *Fèlix* o *Llibre de meravelles*. L'obra conté, com a setena part, el famós *Llibre de les bèsties*, que va dedicar a un encara molt jove Felip el Bell, prevenint-lo contra els mals consellers.

El fracàs de l'Art a la capital francesa va persuadir Llull que havia de reformular de dalt a baix el seu sistema. És el que va fer en tornar a Montpeller. En els mesos següents va treballar en una nova versió de l'Art, que volia més àgil i intuïtiva. No va ser la darrera que en va preparar.

Posteriorment, havent passat de nou per Roma, es va dirigir a Gènova, amb l'objectiu de preparar una primera expedició al nord d'Àfrica per disputar-hi amb savis musulmans. Quan ho tenia tot preparat, i ja estava a punt d'embarcar-se, la perspectiva d'enfrontar-se directament al perill i a la gens inversemblant possibilitat del martiri, li va causar un terror tan profund que el va deixar paralitzat i malalt durant una temporada. Després de molts dubtes, va aconseguir emprendre el viatge. Perdre de vista la costa i sentir-se restablert, va ser tot u. Refermat en la decisió presa, i amb ànims renovats, va recalcar a Tunis. Era l'any 1293. Malgrat la cordialitat inicial de Llull, aviat va generar recels entre els tunisencs, que van decidir bandejar-lo sense més contemplacions. Llull, aleshores, va passar per Nàpols, va fer una visita ràpida a Barcelona i a

Mallorca, i va tornar a Roma, on acabaven d'elegir Celestí V com a papa, a qui va adreçar una petició i va dedicar una obreta mística, les *Flors d'amors* e *d'intel·ligència*. Celestí, contemplatiu i octogenari, sols va aguantar cinc mesos al càrrec, envoltat per les intrigues de la cort. La seva renúncia al soli pontifici va causar un escàndol monumental. No cal dir que Llull tampoc aquesta vegada va aconseguir fer-se escoltar. El poc èxit de les seves gestions amb el successor i escarceller de Celestí, Bonifaci VIII, va motivar la redacció del *Desconhort*.

Abans de dur a terme la seva segona estada important a París, de 1297-1299, va passar de nou per Gènova; i, a Montpeller o a Perpinyà, no ho sabem del cert, va entrevistar-se amb Jaume de Mallorca, el seu rei i segurament amic. Un cop a París, les coses van anar millor que deu anys enrere: la lectura de l'Art que va fer a la Universitat va ser menys accidentada, Felip el Bell el va rebre en audiència, i va entrar en contacte amb el que havia de ser el seu deixeble més destacat, Thomas Le Myésier.

El 1300, havent passat per Barcelona i havent dedicat als reis catalans un parell de llibres, el *Dictat de Ramon* i el *Llibre d'oració*, Llull va tornar a Mallorca, on va escriure el *Cant de Ramon*, el seu poema autobiogràfic de contingut més líric. Malgrat el balanç vital que significa aquest poema, i malgrat que ja rondava la setantena, no tenia cap intenció de retirar-se. Ho va demostrar amb claredat meridiana al cap de ben poc, amb la que és una de les aventures més sorprenents de tota la seva extensa biografia.

Va arribar la notícia que els mongols havien conquerit part de Síria. Amb l'objectiu d'entrevistar-se amb el seu khan, Ghazan, i oferir-li una aliança amb els cristians —i, en darrer terme, aconseguir-ne la conversió al cristianisme—, es va embarcar cap a la Mediterrània oriental. A Xipre es va assabentar, amb gran decepció, que els mongols havien hagut de retirar-se. Decidit a aprofitar el viatge, va aconseguir una audiència amb Enric de Lusignan, rei de l'illa, que no va fer gaire més que escoltar-se'l; també va entrar en contacte amb Jacques de Molay,

gran mestre templer, que el va acollir després que l'haguessin provat d'enverinar. En aquesta anada cap a l'orient mediterrani, Lull també va arribar a la costa de l'actual Turquia —al golf d'Iskenderun—, es va desplaçar a Armènia Menor i va visitar, sembla, la ciutat de Jerusalem.

Una altra vegada a la Mediterrània occidental, va fer noves estades a Gènova i a Montpeller; va passar, potser, per París, també per Barcelona, i el retrobem a Lió, a la coronació del papa Climent V. D'aquí va tornar a Mallorca, per tal d'embarcar-se de nou cap al Magrib. Aquesta vegada per anar a Beijaïa, a l'actual Algèria. Ell mateix explica que hi va adoptar una actitud molt més bel·ligerant que a Tunis. Això va provocar la ira de la multitud, que va voler linxar-lo; de resultes d'aquests fets, es va passar sis mesos empresonat en condicions penoses, fins que va tornar a ser expulsat. No es van acabar aquí els maldecaps. De tornada, passant per davant de Porto Pisano, una violenta tempesta va fer naufragar la nau en què viatjava, i amb prou feines va aconseguir arribar a terra, mig nu i havent perdut tots els seus béns. Entre les pèrdues hi havia els llibres que havia escrit durant els mesos anteriors; immune al desànim i al cansament, va decidir tornar-los a redactar.

A Pisa, on va ser molt ben acollit, i així mateix a Gènova, Lull va esforçar-se a promoure una croada per recuperar Terra Santa. També va passar per Marsella, on és possible que es trobés amb Arnau de Vilanova, i va tornar a Montpeller. A la ciutat llenguadociana va preparar la que havia de ser la seva darrera estada a París, dels anys 1309 i 1310. Abans, però, va visitar Climent V a Avinyó i es va entrevistar de nou amb el rei francès a Poitiers. A la capital francesa, on altra vegada va ensenyar l'Art, va aconseguir que una quarantena de mestres i batxillers signessin un document a favor de l'Art, i Felip el Bell i Francesco Caroccioli, canceller de la Universitat, li van concedir sengles cartes de recomanació.

Es va dirigir, llavors, cap a Viena del Delfinat. S'hi celebrava un concili de l'Església, en el qual va aconseguir que s'aproveïssin diverses de les seves

peticions, referents a la creació d'escoles d'idiomes i a la unificació dels ordes militars per recuperar Terra Santa. Després d'això, va tornar a Mallorca, on va dictar testament, i va partir cap a Messina, a Sicília, on esperava obtenir el suport del rei Frederic. El rei tenia altres coses en què pensar, inclosa una guerra, de manera que Lull, tot i la seva avançada edat —se n'anava ja cap als vuitanta!—, va decidir fer una última estada a Tunis. S'hi va passar més d'un any, entre la tardor del 1314 i l'hivern del 1315. Després del desembre d'aquest any, Lull desapareix de la història. No sabem si va morir al Magrib, o a bord del vaixell que el duia de tornada a Mallorca, o una vegada ja havia arribat a l'illa. És enterrat a l'església de Sant Francesc de Palma.

Malgrat aquest constant anar i venir, que el va dur de punta a punta de la Mediterrània, que el va portar a entrevistar-se amb els dirigents més importants de l'Europa de l'època, que, per tres vegades, el va fer anar a un nord d'Àfrica hostil als seus plantejaments religiosos, Lull no ens ha deixat pràcticament res que s'assembla a unes impressions de viatge. I això que en cap moment no va parar d'escriure. Al seu catàleg, en la versió actualment més acceptada, hi consten més de dues-centes seixanta obres. Però no li interessava deixar constància del que veia, ni dels costums aliens ni dels llocs on el va dur la seva missió. El que ell volia era salvar les ànimes del proïsme. Tota la resta era accessori.

JOAN SANTANACH (Barcelona, 1973) és professor de la Universitat de Barcelona i coordinador de l'Editorial Barcino. Comissari de l'Any Lull. S'ha dedicat a l'estudi de la cultura i la literatura medievals, amb una atenció especial en la figura de Ramon Llull i la transmissió de la seva obra; ha publicat diverses edicions crítiques de llibres seus, com la de la *Doctrina pueril* (2005) i, amb Albert Soler, del *Romanç d'Evast e Blaquerina* (2009). És autor, amb Lola Badia i Albert Soler, del llibre *Ramon Llull as a Vernacular Writer* (2016). També s'ha interessat per l'estudi dels llibres de cuina medievals, amb edicions del *Llibre de Sent Soví* (2006) i del *Llibre d'aparellar de menjar* (2016). Ha publicat alguns estudis sobre la literatura del segle XIX i l'obra de Jacint Verdaguer, i ha participat en l'edició de l'*Epistolari català* de Joan Miró (2009).